

ANTOINE-HENRI JOMINI — NAPOLEONIN PROFEETTA

**Nykyaikaisen sotateorian toisen ”kantaisän” merkityksestä
ja vaikutuksesta**

**Yleisesikuntaeversti,
valtiotieteen maisteri Matti L a p p a l a i n e n**

”On olemassa pieni joukko sodan peruseriaatteita, joista ei voi vaaratta poiketa
ja joiden soveltamisen on päinvastoin melkein aina menestys kruunannut.”

Antoine-Henri Jomini
(Précis de l'art de la Guerre 1838)

Johdanto

Sodankäynti on ihmisten fyysisten voimien, henkisten tahtojen ja materian yhdistelmäkamppailua. Sitä Clausewitz on tunnetusti kutsunut laajennetuksi kaksintaisteluksi.

Ymmärrettävästi ihminen on historiansa aikana soveltanut aivojensa voimavaroja vastustajiensa kukistamiseen, kurissa pitämiseen tai itsensä, perheensä, sukunsa, heimonsa, kansansa ja liittolaistensa puolustamiseen siinä kuin muihinkin sosiaaliisiin tai asosiaaliisiin toimiinsa.

Sota on moniulottuvuuskoinen, fyysinen, sosiologinen, psykologinen, taloudellinen ja teknillinen ilmiö. Kaikkien toimintojensa optimaaliseksi suuntaamiseksi ja toteuttamiseksi ihminen on pyrkinyt löytämään lainalaisuuksia, pysyviä ilmiöitä, invariansseja, lakeja, periaatteita, sääntöjä ja muita käyttäytymisen ohjeita. Tämä koskee myös sodankäyntiä. Sille on pyritty luomaan teorioita siinä kuin muillekin ilmiö- ja käyttäytymisalueille ja haluttu nähdä sen salaisuuksiin syventyminen tieteenä taidon ohella.

Mainittujen ”lainalaisuuksien” etsimisen juuret ovat kaukana antiikissa tai vaikkapa kiinalaisessa Sun Tsussa, jonka vaikutus tuntuu tämänkin päivän sotateoriassa.¹

Sotateoreettisen ajattelun juuret voidaan työntää myös kreikkalaiseen jumaluus-tarustoon, jossa sodankäynnin osalta Ares edusti raakaa fyysistä voimaa, Pallas Athénen edustaessa henkistä puolta ja järjen mukana oloa taistelussa. Jos haluamme olla yleviä, niin voimme korottaa Pallas Athénen eräänlaiseksi sotateorian perusjumalhahmoksi, jonka ”profeettoja” ovat sittemmin olleet toisaalta suuret sotapäälliköt, vaikkapa Aleksanteri Suuri, Hannibal, Caesar, Kustaa II Aadolf, Fredrik Suuri ja Napoleon, toisaalta teoreetikot — mainitun Sun Tsun lisäksi Vegetius, Macchiavelli, Antoine-Henri Jomini, Carl von Clausewitz, Alfred Thayer Mahan, jopa John Frederick Charles Fuller, Basil H. Liddell Hart ja Mao Tse-tung.

Sodankäyntiä ohjaavien ja menestyksen turvaavien peruseriaatteiden etsimiseen ja hahmottamiseen liittyy monia näkökohtia. Kaikki sotapäälliköt, alemmista

johtajista puhumattakaan, eivät ole olleet ja tuskin tulevaisuudessakaan ovat sellaisia täydellisiä neroja, jotka kykenevät johtamaan pelkän intuitionsa avulla, vaan tarvitsevat ratkaisujensa tueksi koettuja ohjeita, kutsuttakoon niitä vaikkapa toiminnan periaateiksi. Koetut ja hyväksytyt periaatteet helpottavat ymmärrettävästi johtamista. Lisäksi ne edesauttavat sotahistorian tutkimista ja sen analysointia sekä jäntevöittävätkä sodankäyntiin ja siihen vaikuttaviin tekijöihin liittyviä pohdiskeluja ja keskusteluja. Periaatteet kuuluvat sotateorian muotoutumiseen ja sisältöön. Jos sodankäynnin syvällistä tuntemista kutsutaan tieteeksi tieteiden joukossa, siitä seuraa tarve tiettyjen "lainalaisuuksien" etsimiseen ja hyväksymiseen. Ja vaatiihän kunnollinen sotataitokin ohjeita. Siitä ovat lukemattomat ja jatkuvasti uusiutuvat ohjesäännöt konkreettinen osoitus.

Voitaneen arvioida "sotatieteen" hyväksymisen tieteeksi tieteiden joukossa vahvistuneen 1700-luvun puolivälistä alkaen ja sitten erityisesti Napoleonin sodankäyntiin antamien tieteellisten virikkeiden ja niiden synnyttämien koulukuntien vaikutuksesta. On sanottu, että Napoleonin oma sodankäyntitapa oli tieteellistä.²

Tullaan sitten kysymykseen, onko mainittuja sodankäyntiin liittyviä ajasta, paikasta, tekniikasta ym. tekijöistä riippumattomia peruseriaatteita olemassa? Mikä on niiden sisältö? Miten ne ovat syntyneet ja kehittyneet? Ketkä ovat niitä kehittäneet? Jos niitä on, niin mikä on ollut niiden vaikutus sotateorian kokonaisuudessa ja sotataidossa ja mikä se on tänä päivänä?

Kun näihin kysymyksiin etsitään vastausta, ei voida modernin sotateorian osalta sivuuttaa "Napoleonin profetaaksi" mainittua sveitsiläissyntyistä Antoine-Henri Jominia (1779—1869), hänen sotateoreettista perintöään ja henkisiä perijöitään.

Nykypäivän sotateoreettisessa ajattelussa on varsin vahvasti edelleen esillä preussilainen Carl von Clausewitz (1780—1831), jonka teos "Vom Kriege" ansiosta kuuluu sotateorian klassikoihin. Sen sijaan Jominin ansiokas yhteenveto sotataidosta "Précis de l'art de la Guerre", engl. käännettynä "Summary of the Art of War" on jäänyt varsin paljon unohtuksiin puhumattakaan hänen muista ansiokkaista teoksistaan, mikä on vahinko.⁴

Kuitenkin voidaan tehdä se havainto, että Jominin monet ajatukset ovat kulkeutuneet lukuisien teoreetikkojen, sotakoulujen, esikuntien ja ohjesääntöjen kautta meidän aikaamme saakka ja jatkavat vaikutustaan edelleen. Koko viime vuosisadan Jominin vaikutus nimenomaan ranskalais-anglosaksilaisessa sotatieteellisessä ajattelussa oli huomattavasti voimakkaampi kuin von Clausewitzin.

Jaksoipa se kilpailla Saksassakin von Clausewitzin oppien ja preussilaisen pragmaattisen, pysyviä periaatteita vieroksuvan ajattelun ja oppisuunnan kanssa. Syntyi jominilaisia ja antijominilaisia sekä välittäviä koulukuntia ja oppisuuntia. Vaikka jominilaisuus on kokenut sekä nousu- että laskusuhdanteensa ja vaikka sodankäynti on sitten Napoleonin kauden niin voimakkaasti muuttunut, on hämmästyttävää Jominin monien ajatusten säilyminen joukkotuhoukseiden aikakauden saakka ja ilmeneminen vielä nykyajan ohjesäännöissä.

Sotateoreetikko ja käytännön sotilas samassa persoonassa

Napoleonin ajatusten oivaltaja

Antoine-Henri Jomini oli syntyjään ranskalaistunut sveitsiläinen. Hänen sukunsa oli alunperin italialaista syntyperää. Toimittuaan nuoruusvuosinaan pankkialalla ja

kaupan piirissä hän hakeutui vasta perustetun Helvetian tasavallan muodostamisen jälkeen mainitun tasavallan puolustusministeriöön ja sitten Ranskan armeijaan, Napoleonin suuri ihailija kun oli.

Jominissa yhdistyivät suuri älykkyys, kaukonäköisyys ja kriittisyys erittäin suureen työkykyyn. Hän tuli kunnostautumaan sekä sotateoreetikona että käytännön sotilaana. Jominista on sanottu, että hänellä oli suuri, vahva ja temperamenttinen luonne.⁵ Toisaalta on myös todettu tuohon luonteeseen sisältyneen negatiivisiakin piirteitä. Hän oli hyvin itsetietoinen, itsestään arka ja riitaisakin. Väitetään, että Jomini tunsu itsensä katkeraksi, turhautuneeksi ja epäonnistuneeksi⁶, kun ei saanut sen enempää Ranskassa kuin Venäjälläkään itsenäistä komentajan tehtävää, vaikka kunnostautuikin sekä Napoleonin 6. Armeijakunnan (Ney) esikuntapäällikkönä että Napoleonin Suuren Armeijan esikunnassakin, Erityisesti häntä vaivasi havainto useiden itseään heikommiksi arvioimiensa upseerien ylenemisestä korkeampiin arvoihin kuin hänelle itselleen suotiin. Tällä epäonnistumistunteella saattaa olla tiedostamaton vaikutuksensa Jominin pyrkimykseen olla "Primus inter pares" sotateoreetikona.

Liike-elämän palveluksessa Pariisissa ollessaan Jomini pääsi tutustumaan Ranskan armeijan moniin johtohenkilöihin, joille hän toimitti kirjoittamiaan sotateorian ja sotahistorian kirjoja. Niissä hän käsitteli mm. taktiikkaa ja operaatioita. Nämä teokset herättivät siinä määrin huomiota, että kuulu marsalkka Ney otti Jominin esikuntaansa aluksi adjutantiksi ja sittemmin esikuntapäälliköksi. He muodostivatkin sitten mielenkiintoisen ja tehokkaan "taistelijaparin" Neyn edustaessa areslaista fyysistä voimaa ja rohkeutta Jominin ollessa järkensä voimalla lähempänä niitä sotilaallisia hyveitä, jotka kytketään Pallas Athéneen.

Jominilla oli ilmiömäinen kyky paitsi itse nähdä ja suunnitella operaatioiden optimaalinen kulku, kyky ennustaa Napoleonin sotatoimia. Tästä ovat esimerkkeinä hänen ennustuksensa siitä, että Napoleon käyttäisi isoa St. Bernhardin solaa Pohjois-Italiaan marssiessaan, hänen arvionsa Englantiin suunnitellun maihinnousun mielettömyydestä ja ennustuksensa siitä luopumisesta sekä hänen toimintansa Itävallassa Ulmin taistelussa, jossa hän arvasi vastustajan liikkeet vastoin Murat'n, Neyn ja itsensä Napoleonin käsityksiä. Sittemmin myös Jenan taistelu (1806) sekä Jominin vahvat ja oikeiksi osoittautuneet epäilyt Venäjän sotaretken mahdollisuudesta⁷ osoittivat, että "profeetta" oli monesti "jumalaansa" viisaampi.

Napoleon sekä arvosti että jotenkin myös karsasti älykästä esikuntapäällikköä. Arvostusta osoittaa Jominin kutsuminen v. 1806 (27-vuotiaana everstinä) Suuren Armeijan esikuntaan ja uudestaan v. 1812 Venäjän retken aikana. Jomini toimitti Napoleonille teoksiaan luettavaksi. Mainitaan, että Napoleon pelkäsi näiden teosten paljastavan sotataitonsa vihollisille.⁸ Tämä pelko sekä Jominin itsetietoinen ja kriittinen esiintyminen ilmeisesti vaikuttivat Napoleonin Suuren Armeijan esikuntapäällikön, marsalkka Alexander Berthierin Jominia kohtaan tuntemaan kateuden ohella siihen, että Jomini ei useista Neyn tekemistä esityksistä huolimatta päässyt Ranskan Armeijassa ylenemään kenraalimajurin arvoa korkeammalle.⁹

Jominin tyytymättömyys ja omanarvontunto veivät hänet v. 1813 Venäjän tsaarin Aleksanteri I:n palvelukseen täydeksi kenraaliksi ylennettynä. Täälläkin hänen terävä älynsä havaitsi monia virheitä Napoleonin vastaisen liittokunnan sotatoimissa ja hän pyrki niitä oikomaan. Tästä on esimerkkinä hänen suunnitelmansa ja toimintansa Leipzigin taistelussa, jonka voittamisessa Jominilla on vahva osansa.

Napoleonin sotien päätyttyä Jomini oleskeli sekä Pietarissa että Pariisissa. Venäjän Turkkia vastaan käymissä sodissa hän antoi edelleen arvokkaita sotatoimiohjeita tsaari Nikolai I:lle. Hän ennusti mm. mairinnousun Krimille ja kehotti tsaaria vetämään joukkojaan Krimiä puolustamaan. Hän esiintyi myös Napoleon III:n oraakkelinä kertoen tälle, miten Pohjois-Italiaan suunniteltu sotatoimi tuli onnistuneesti toteuttaa.

Venäjällä Jomini sai kirjallisen toimintansa, jossa hän tarkasteli mm. Venäjän sotilaspolitiikkaa, ohella aikaan huomattavan sotataidollisen kehityksen mm. vaikuttamalla sota-akatemian perustamiseen Pietariin yleisesikuntaupseerien kouluttamista varten. Ei liene väärin otaksua, että jominilaisuuden vaikutteita tuli aikanaan Suomeenkin Venäjällä koulutuksensa saaneiden ja Suomeen palanneiden upseerien mukana.¹⁰

Elämäntehtävänä sotateoria

Jominin klassillisen sotateorian juurista ja muuttumisesta

Jomini otti elämäntehtäväkseen sotateorian kehittämisen. Hän tutki innokkaasti sotahistoriaa soveltaen sen antamiin kokemuksiin omaa deduktiotaan ja omia kokemuksiaan erityisesti Napoleonin sotien ajalta. Paljolti häntä kiinnosti kysymys, oliko olemassa ajasta, paikasta, tekniikasta ja muista olosuhteista riippumattomia sodan, strategian ja taktiikan periaatteita.

Jomini julkaisi lukuisia sekä sotahistoriallisia että sotateoreettisia teoksia. Niille oli tunnusomaista se, että hän päätti sotahistorialliset työnsä aina johtopäätöksiin ja sotateoreettisia tutkimuksiaan hän valotti lukuisin esimerkein. Jominin huomattavimmat teokset ovat.

”*Traité des Grandes Opérations Militaires*”, 8 osaa, vv. 1804—1816.

”*Histoire Critique et Militaire des Guerres de la Révolution*”, 20 osaa, vv. 1806—1824.

”*Vie Politique et Militaire de Napoleon*”, 4 osaa, v. 1827.

”*Introduction a l’Etude des Grandes Combinaisons de la Stratégie et de la Tactique*”, 1829.

”*Précis Politique et Militaire de la Campagne de 1815*”, 1839 ja

”*Précis de l’Art de la Guerre*”, 2 osaa, 1838.

Näistä viimeksi mainittu edustaa nimensä mukaisesti tiivistettyä koonnosta Jominin sotilaallisesta ajattelusta. Tarkastelun kohteena hänellä ovat sotateoria, valtiomiestaito ja sodankäynti, sotilaspolitiikka, strategia, taktiikka, operaatiot ja taistelut, logistiikka (johdettu päämajoitusestariin ranskankielisestä nimityksestä ’major général des logis’) Napoleonin ohella Jominin keskeinen oppi-isä on Fredrik Suuri. Erityisesti tämän toiminta Leuthenin taistelussa johti Jominin käsitykseen sodan peruseriaatteista. Itse hän katsoo yhden pääperiaatteen olevan kaikkien sodan operaatioiden perustana.

Sen tulee olla johtavana kaikissa tarkoituksenmukaisissa yhdistelmissä. Tällä hän tarkoittaa voimien keskittämistä ratkaisukohtaan.¹¹ Tähän peruseriaatteeeseen hän ja myöhemmät sotateoreetikot ovat lisänneet muita täydentäviä periaatteita, sääntöjä ja ohjeita. Jomini itse kirjoittaa: ”On olemassa pieni joukko sodan periaatteita, joista ei voi poiketa vaaratta, ja joiden soveltamisen on päinvastoin melkein aina menestys

kruunannut”¹². Naistä sanoista on keskustelu jatkunut jo yli puolitoista vuosisataa ja jatkunee edelleenkin.

Jomini esitti ensi kerran jo v. 1803 ajatuksensa sodankäyntiä ohjaavista periaateista. Nähtyään elinaikanaan tapahtuneen teknillisen kehityksen hän kirjoitti v. 1866, kolme vuotta ennen kuolemaansa ”kolmannessa liitteessään” teokseensa ”Précis de l’Art de la Guerre”: ”— Joskin uudet keksinnöt ovat monin tavoin muuttaneet suoritusvälineitä, ne eivät ole voineet millään tavoin ahdistaa niitä pääperiaatteita, jotka ovat kaikkien kombinaatioiden perustana välttämättömiä
... ”¹³

Vaikka Jomini puhuukin sodankäyntiä, erityisesti strategiaa ohjaavista pysyvistä periaatteista, hän paradoksaalisesti — jota hän ei koskaan selvittänyt — kuitenkin katsoo, että näitä periaatteita ei voi soveltaa muuhun kuin omaan aikaan. Tässä onkin peruskysymys, josta monet sotateoreetikot ovat jatkuvasti väitelleet. Itse asiassa kulloinkin ”voimassa olleet” tai esitetyt periaatteet ovat muovautuneet muuttuneet olosuhteet huomioon ottaen säilyttäen ydinaseaikakautenakin jominilaisia ajatuksia. Näissä peruseriaateissa, joiden luku on vaihdellut kolmesta yhdeksään tai kymmeneen, voidaan Algerin käsityksen mukaan katsoa olevan neljä ”yli muiden käyvää”.

Ne ovat keskittäminen (massa, ylivoima ratkaisevassa kohdassa), yllätys, tavoite ja voimien taloudellinen käyttö.¹⁴ Ensimmäinen on sama kuin Jominin johtava peruseriaate. Muidenkin voidaan katsoa sisältyneen hänen ajatuksiinsa. Nykyaikana, kehittyneen asevaikutuksen maailmassa sen rinnalla on muistettava hajauttamisen ”periaate” suurten tappioiden välttämiseksi. Painopiste voidaan toisin kuin Jominin aikoina luoda laajoistakin aseiden hajaryhmyksistä tai vaikkapa yhdellä ydinaseella toiselta mantereelta. Muut kolme periaatetta ovat täysin käyttökelpoisia ja huomioon otettavia tänäkin päivänä. Ne kaikki löydämme Jominin teksteistä suoraan tai ”rivien välistä” luettavina.

J o m i n i n o p p i - i s i s t ä

Jomini sai pääoppi-isiensä Fredrik Suuren ja Napoleonin lisäksi vaikutteita mm. walesilaiselta Henry Lloydilta, preussilaiselta Georg Friedrich Tempelhofilta ja Itävallan arkkiherttua Kaarlelta. Kaikille heille oli yhteistä se käsitys, että oli olemassa sodankäyntiä ohjaavia peruseriaatteita. Lloydille Jomini antaakin nimenomaisen tunnustuksen omien ajatustensa tukemisesta. Itse asiassa näyttää siltä kuin Jomini olisi pannut eräitä Lloydin ajatuksia omiin nimiinsä.

Jahnukainen nostaa Jominin rinnalle myös von Bülowin, joka edusti varsin kaavamaisista, geometristä sotilaallista ajattelua.¹⁵

Häneltä Jomini on ilmeisesti perinyt eräitä käsitteitä, kuten tavoite (objekti), operaatiolinja ja operaatiotukialue. Jomini arvosteli von Bülowia kaavamaisuudesta vaikka hän ei itsekään ollut siitä täysin vapaa.

Jomini tunsi aikakautensa toisen suuren sotateoreetikon, Carl von Clausewitzin ”Vom Kriegen”. Hän piti sitä raskaana, vaikeaselkoisena ja ristiriitaisenakin. Clausewitzin sotateoreettinen tarkastelutapa oli paljolti filosofinen, henkisiin tekijöihin suurta huomiota kiinnittävä. Jomini oli käytännönläheisempi. Kuitenkin heillä oli paljon yhteistä ja he myös täydensivät arvokkaalla tavalla toisiaan. Kiistatta he ovat yhdessä Napoleonin ajan sotataiden päätulkitsijat, joihin jossakin määrin voidaan liittää myös Itävallan arkkiherttua Kaarle.

Pyrkimys löytää sotaan, sodankäyntiin ja sen eri osa-alueisiin liittyviä lainalaisuuksia, periaatteita, sääntöjä ja ohjeita perustui mm. Lloydin, Tempelhofin, Itävallan arkkiherttua Kaarlen, Jominin ja von Clausewitzin kaltaisten sotateoreetikojen suorittamaan sotahistorian analysointiin ja omiin kokemuksiin.

Esijominiilaisiksi voidaan luonnehtia myös Rohanin herttua Henry, Jean T. Rocquancourt, G. F. Francais, Jean-Baptiste Koch, Jules Vial, marsalkka Marmont, Antoine Manassés de Pas, Feuquières'n markiisi, Jean Charles de Folard, Maurice de Saxe ja markiisi de Silva. Kaikille heille oli yhteistä pyrkimys tutkia sodankäyntiä järjestelmällisesti ja löytää sitä ohjaavia säännönmukaisuuksia. Eräät heistä esittivät myös ajatuksiaan jo luetteloiden muodossa näkemistään mainituista säännönmukaisuuksista. Esimerkiksi Rohanin herttua esitti 1600-luvulla seitsemänkohtaisen prinsiippiluettelon. Todettakoon niistä tässä vaikka ensimmäinen: "Älä koskaan anna pakottaa itseäsi taisteluun vastoin tahtoasi".¹⁶

Aito jominiilaisesti mm. Vial totesi sotahistorian tutkimuksen olevan oikean sotilasopetuksen ja sotataidon todellisten periaatteiden lähteen.¹⁷ Kun sittemmin erityisesti preussilaiset sotilasopetuksessaan vuosisadan jälkimmäisellä puoliskolla omaksuivat saman kannan, käsitys sotahistorian tutkimuksesta sodan "laboratoriona" levisi laajalle.

Jo kaikkia edellä mainittuja ennen oli esiintynyt ajattelijoita, kuten Sun Tsu, Vegetius ja Niccolo Machiavelli, jotka osaltaan jo varhemmin pohjustivat mainittujen periaatteiden myöhempää tiedostamista ja omaksumista. Kustaa II Aadolfin, Raimondo Montecuccolin, Fredrik Suuren ja Napoleonin kaltaiset sotapäälliköt, erityisesti Napoleon, perustivat sotataitonsa paljolti sotateoreettiseen deduktioon. Keskeiseksi hahmoksi tässä sodan periaatteita etsivässä pyrkimyksessä nousi sitten Napoleonin tulkitsija Jomini. Tunnetun pääperiaatteensa - voimien ratkaisukohtaan keskittämisen — täydennykseksi Jomini kehitti kymmenen kohtaa käsittävän ohjeluettelon.¹⁸ Sitä voitaneen pitää myöhempien prinsiippiluetteloiden kantaluettelona.

Jominiilaisuuden kantavuuksista

Puolesta ja vastaan — Jominin periaateajattelun perinnön jatkuvuudesta

Jominin jälkeen ovat edellä jo mainittujen lisäksi useat teoreetikot, kuten Wilhelm von Willisen, Wilhelm Friedrich Rüstow, prinssi Kraft zu Hohenlohe-Ingelfingen, Colmar von der Goltz, Rudolf von Caemmerer ja Friedrich von Bernhardt Saksassa, Edward Bruce Hamley, Georg Frederik Robert Henderson, Basil H. Liddel Hart ja John Frederick Charles Fuller Englannissa, Alfred Thayer Mahan, William K. Naylor ja Hjalmar Erickson Yhdysvalloissa, Victor-Bernard Derrécagaix, L. Maillard, Henri Bonnel ja Ferdinand Foch Ranskassa, Nikolai Okunov, P. A. Jazukov ja M. J. Dragomirov tsaarin Venäjällä pohtineet näitä kysymyksiä jominiilaisessa hengessä ja esittäneet omia prinsiippuluetteloitaan.

Myöhempien aikojen jominiilais-tyyppisistä prinsiippiajattelijoista on syytä todeta mm. edellä mainittujen Fullerin ja Lidder Hartin lisäksi Bénard L. Montgomery Englannista, Charles de Gaulle Ranskasta, Bernhard W. Rogers Yhdysvalloista, Mihail Frunze ja Vasili Savkin Neuvostoliitosta sekä Mao Tse-tung Kiinasta.

Ranskassa edellä luetellut jominilaishenkiset ajattelijat edustivat siksi vahvoja voimia, että vaikka myös saksalaistyypisellä pragmatismilla oli siellä 1800-luvulla ja myöhemmin kannattajansa, niin periaateajattelu säilyi, vaikka sitä ei virallisesti liitetty doktriineihin tai ohjesääntöihin. Jominin alunperin paljolti materiaalipohjaiseen periaateajatteluun kytkeytyi Ranskassa henkisiä, moraalisia tekijöitä. Tähän oli nimenomainen vaikutuksensa Saksan—Ranskan 1870—1871 sodassa kärsityllä tappiolla. Foch, todeten, että Napoleon oli uskonut sodankäynnin periaatteisiin, laati oman listansa näistä periaatteista. Koska se pohjautuu paljolti aiempiin esitettyihin periaatteisiin ja sisältää sellaista, mikä hyväksytään tänäkin päivänä, esitettäköön se tässä:

”Voimien taloudellisen käytön periaate;
Toimintavapauden periaate;
Voimien vapaan ryhmittämisen periaate;
Turvallisuuden periaate...j.n.e.”¹⁹

Foch menestyi sotakoulun opettajana ja oli ensimmäisen maailmansodan sankareita. Näiden seikkojen yhdessä 1. maailmansodan eräiden kokemusten kanssa olisi luullut vaikuttavan periaateajattelun viralliseenkin hyväksymiseen Ranskassa.

Fochin ero ja Petainin antijominilaisuus pysähdyttivät kuitenkin jominilaisuutta pitkälti 1930—luvulle, vaikka Ranskassakin oli edelleen sen kannattajia, kuten Charles de Gaulle. Jominilaisuuden hengissäoloa ilmentää kuitenkin tiettyjen ohjaavien periaatteiden (3—5) sisällyttäminen vuoden 1936 tarkistettuihin suurten joukkojen käyttöohjeisiin. Mitään ehdotonta yleiseen doktriiniin sisällynyttä periaateajattelua ei Ranskassa kuitenkaan maailmansotien välillä laadittu sen enempää kuin Saksassa. Jominin oppien vastainen Maginot-ajattelu oli hallitseva vastapainonaan Saksan ”salamasotafilosofia”, sekin Jominista periaatteesta johdettu oppi.

Toisen maailmansodan jälkeen jominilaisuus on Ranskassa jälleen selvästi vahvistunut. Sikääläisen sotakorkeakoulun opetuksessa on käytetty kuutta ”sodan ja strategian” samoin kuin ”sodan ja taktiikan” peruslakia. Vuoden 1973 Maavoimien yleisiin ohjeisiin sisältyy kolme periaatetta ja viisi sääntöä, joilla katsottiin olevan pysyvä luonne. Periaatteet olivat tuttuja jominilais-fochilaisia periaatteita: ponnistusten keskittäminen, toiminnan vapaus ja voimien taloudellinen käyttö. Sääntöjä olivat: aloite, yllätys, aggressiivisuus, toiminnan jatkuvuus sekä yksinkertaisuus ja joustavuus. Kuten ei muissakaan valtioissa, ydinaseiden aikakausi ei ole tuonut Ranskassa näihin periaatteisiin radikaaleja muutoksia vaikka esimerkiksi keskittämisen rinnalla olisi korostettava hajauttamisen tarvetta.

Vaikka Jomini tunnettiin Preussissa ja siellä syntyi Willisenin alullepanemana jominilaishenkinen koulukunta, jota myöhemmin edustivat mm. Rüstow, von Berhardi, von der Goltz ja von Caemmerer, niin pragmatismi ja clausewitzilaisuus saivat siellä etusijan.

Von der Goltz edusti mielenkiintoista Jominin ja von Clausewitzin käsityksiä yhdistänyttä kantaa. Kuten Jominille, von der Goltzille oli nykyaikaisen sodankäynnin johtavana periaatteena olla ratkaisukohdassa niin vahva kuin mahdollista. Teoksessaan ”Das Volk in Waffen” von der Goltz ilmaisi ilmeisen, hieman liiallisen ihailunsa von Clausewitzia kohtaan. Preussin antijominilaisia olivat ennen muita Helmuth von Moltke (vanhempi), von Peucker ja Wilhelm von Verdy du Vernois.

He edustivat preussilaista pragmatismia katsoen, että jokaisella tilanteella on omat vaatimuksensa ja ratkaisunsa. Tämä pysyi johtavana ideana mm. sotakouluopetuksessa.

Ensimmäisen maailmansodan kokemukset pakottivat kuitenkin saksalaiset tarkistamaan kantaansa sodankäyntiä koskeviin periaatteisiin nähden. Tästä ovat osoituksena useat heidän sodan aikana antamansa ohjeet ja käskyt ja julkaisemansa käsitykset. Moltkelainen ajattelu sai paljolti väistyä. Se palasi kuitenkin Reichswehnerin doktriiniin, vaikka mm. von Bernhardi, Gerhard Ritter ja Hermann Foertsch pyrkivät ylläpitämään jominilaista periaateajattelua ja vaikka Fullerin ja Liddel Hartin ajatukset olivat Saksassa hyvin tunnettuja. Pragmatismi palautui hyvin keskeisenä saksalaiseen sotilaalliseen ajatteluun.

Toisen maailmansodan jälkeenkään Bundeswehrissä ei ole hyväksytty ehdotonta, doktriiniin sisältyvää sodankäynnin periaateajattelua. Kuitenkin mm. "Truppenführungissa" on julkaistu komentajia ohjaavia periaatteita, vaikka samaan hengenvetoon on todettu, että koska joukkojen johtaminen on taidetta, taistelukenttää varten ei ole sääntöjä. Julkaistuihin periaatteisiin on sisällytetty sekä tavanomaiseen että ydinasesotaan sovellettavia kuin myös molempiin soveltuvia ohjeita. Bundeswehrissä oltaneen kuitenkin sotilaallisessa ajattelussa perimmältään jonkinlaisessa jominilais-moltkelaisessa sovittelussa.

Englantilaisista 1800-luvun jominilaisista sotateoreetikoista on syytä mainita William Napier, Patrice Leonard MacDougall, John Graham, Bruce Hamley ja Georg Frederick Robert Henderson. Napierin ylistettyä Jominia yleensä ensimmäisenä, joka loi täydellisen sodan periaatteiden luettelon ja myöskin koko sotataidon (!), MacDougall julkaisi merkittävän sotaa käsittelevän teoksen "Theory of War", v. 1856 toimiessaan Royal Military Collegien johtajana. MacDougall hyväksyi täysin sodankäyntiä ohjaavien periaatteiden olemassaolon ja esitti kirjassaan kolme peruseriaatetta. Kuten Jominilla, hänellä oli yli muiden käyvä peruseriaate (fundamental principle), joka vastasi Jominin esittämää johtavaa periaatetta. MacDougallin mukaan tämä periaate oli "to place masses of your army in contact with fractions of your enemy" eli suunnata armeijan massa (päävoima, ylivoima) kosketuksiin vihollisen osien kanssa (yleinen ylivoiman — superiority — periaate, josta löytyy lukemattomia käytännön esimerkkejä samoin kuin myös ohjesääntöjen erilaisia variaatioita).

MacDougallin toinen periaate oli myös puhtaasti jominilaishenkinen: "Operoi niin paljon kuin mahdollista vihollisen yhteyksiä vastaan omia yhteyksiä vaarantamatta", samoin kolmaskin periaate: "Operoi aina sisälinjoilla". Jominilaisittain MacDougall totesi, että mainituista periaatteista voitiin sitten johtaa joukko täsmentäviä ohjeita (maxim). Näitä hänellä oli peräti kolmekymmentä (30).³⁰

MacDougallin mainitusta teoksesta on sanottu, että se iskosti jominilaisen periaateajattelun brittiläiseen sotilaalliseen ajatteluun. Hänen vanavedessään seurasi vielä Clausewitzin "Vom Kriege" -teoksen englanniksi kääntäjä James John Graham, jonka ajatukset myötäilivät sekä Jominia että MacDougallia. Alger on todennut, että vuoteen 1860 mennessä jominilaisperäinen periaateajattelu oli saavuttanut laajan vastakaivun Iso-Britanniassa ja että tämä asia on sen jälkeen harvoin asetettu kyseenalaiseksi vaikkakin periaatteiden sekä muoto että sisältö ovat sittemmin huomattavasti muuttuneet. 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun englantilaiselle samoin kuin amerikkalaiselle sotateorian opetukselle oli tunnusomais-

ta kyky soveltaa ja yhdistää preussilaista pragmatismia, casemenetelmiä ja simulaatioita pohjimmiltaan jominilaisiin näkemyksiin. MacDougallin ja Grahamin vahvaa jominilaista perintöä kehittivät edelleen kaksi Staff Collegen etevää sotahistorian professoria, Edward Bruce Hamley ja George Frederick Robert Henderson. Heidän aktiivinen toimintansa sattui aikaan, jolloin Englannin sotilasopetuslaitos kamppaili pedanttisuuden ja tutkintoihin liittyneen voimakkaan päänäpönttämisiongelman kanssa, minkä katsottiin ehkäisevän omaperäistä ajattelua. Periaateluettelot ymmärrettävästi tukivat tämän tyyppisiä opetusmenetelmiä.

Näistä epäkohdista huolimatta erityisesti Henderson vahvisti jominilaista prinsiippiilosofiaa korostaen myös henkisten tekijöiden merkitystä ylivoiman luomisessa. Tätä 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla jo vahvasti vakiintunutta Jominiin pohjautuvaa ajattelua vei sitten ensimmäisen maailmansodan aikana voimakkaasti eteenpäin John Frederick Charles Fuller. 1800-luvun perintö, maailmansodan kokemukset ja Fullerin ajattelu muodostivat pohjan sille, että Englannissa ensi kertaa hyväksyttiin vuonna 1920 julkaistussa kenttäohjesäännössä (Field Service Regulations) kahdeksan periaatetta virallisiksi:

Tavoitteellisuuden ylläpito
 Offensiivinen toiminta
 Yllätys
 Keskittäminen
 Voiman taloudellinen käyttö
 Turvallisuus
 Liikkuvuus ja
 Yhteistoiminta ²¹

Näiden paljolti itsensä luettelemien jominilaispohjaisten periaatteiden perustalle Fuller rakensi v. 1926 ilmestyneen teoksensa "The Foundations of Science of War". Sitä on verrattu jopa von Clausewitzin "Vom Kriegeen".

1930-luvun Englannissa kiinnostus periaateajattelua kohtaan kuitenkin laimeni (myös Fullerissa itsessään) voimistuen jälleen sodan merkkien lähestyessä. Kuten ensimmäinen maailmansota vahvisti prinsiippiajattelua Englannissa, toinen maailmansota teki samoin. Sotamarsalkka Bernard L. Montgomery julkaisi jo sodan aikana kahdeksankohtaisen prinsiippiluettelon, jossa oli sekä uusia että vanhoja jominilaisperuisia periaatteita. Ollessaan Imperiumin yleisesikuntapäällikkönä Montgomery sai virallisesti v. 1945 hyväksytyksi kymmenen peruseriaatteen luettelon, joka lienee edelleen voimassa.

Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa sodankäyntiä ohjaavia periaatteita koskeva keskustelu sekä opetus- ja julkaisutoiminta seurasivat paljolti Englannin suuntaviivoja. Vaikutteet tulivat Ranskan lisäksi Preussi-Saksasta ja nimenomaan Englannista. Jominilaisuuden vahvoja lähtöasemia U.S.A:ssa kuvastaa toteamus, että sisällissodassa upseerit riensivät taisteluun miekka toisessa ja Jominin "Précis de l'Art de la Guerre" -teoksen käännös toisessa kädessä. Mahania lukuunottamatta U.S.A:ssa kehitettiin varsin vähän omaperäistä sotateoreettista ajattelua. Niinkuin Englannissa, Yhdysvaltain korkeimmat sotilaalliset opinahjot muodostuivat "prinsiippien" pohdiskelun tyyssijoiksi ja pääpohdiskelijat olivat niiden professoreita. Heistä todettakoon 1800-luvulla ja tämän vuosisadan alkupuolella vaikuttaneina Dennis Mahan, hänen poikansa Alfred Thayer Mahan, Junius Wheeler, James Mercur, Arthur L. Wagner, Matthew F. Steele, Joseph T. Dickman. Viimeksi mainitun

kohdalla oli erikoista se, että hän esitti periaateluettelonsa kysymysten muodossa.²³ Heistä ehdottomasti huomatuin on A. T. Mahan, ”merisodan Jomini”, joka sovelsi joustavasti jominilaisia ajatuksia meristrategiaan ja yleensäkin yleisti niitä. Häneen palataan tässä kirjoituksessa myöhemmin.

Ilmeisesti samanlaisten käsitysten ja kokemusten pohjustamana kuin Englannissa hyväksyttiin vuoden 1920 viralliset periaatteet, U.S.A:n sotaministeriö vahvisti seuraavana vuonna yhdeksän sodan periaatetta sisältäneen luettelon. Sen aikaansäämisessä näyttää norjalaissyntyisellä Hjalmar Ericksonilla olleen huomattava vaikutus. Siinä näkyy myös selvästi fullerilaisuutta. Keskustelua käytiin sitten puolesta ja vastaan. Varsin vahva kritiikki lienee aiheuttanut sen, että vuoden 1921 luettelon periaatteita muokattiin ja koko luettelosta luovuttiin vuonna 1928. Näin jominilaisuus kärsi U.S.A:ssa takaiskun. Sotakouluissa ja sotateoreettisissa julkaisuissa periaateajattelu kuitenkin säilyi. Ja sodan alla v. 1939 pyrittiin ilmeisesti takaisin sodan periaatteiden selkeään esittämiseen. Tämä pyrkimys näkyi mm. vuosien 1939 ja 1941 kenttäohjesäännöissä. Tämä kehityssuunta jatkui niin, että vuoden 1949 kenttäohjesääntö luutteloi yhdeksän sodan periaatetta. Aiempien käsitysten ja toisen maailmansodan omien kokemusten perusteella lienee oikein arvioida Montgomeryn Englannissa viralliseksi hyväksytyllä listalla olleen vaikutuksensa myös U.S.A:ssa. Eri vaiheiden jälkeen siellä vahvistettiin vuonna 1978 periaateluettelo paljolti kenraali Bernard W. Rogersin vaikutuksesta.²⁴ Näin kuten Englannissa myös U.S.A:ssa jominilaisuuden kehitystrendi kulki 1800-luvun puolivälistä nykypäivään kohti vahventuvaa sodankäynnin periaateajattelua. Tämä ilmeni erityisesti näissä maissa, päivittäin kuin Ranskassa ja Saksassa, hyväksytyissä virallisissa periaateajatteluissa.

Neuvosto-Venäjällä, kuten ymmärrettävästi sittemmin muissakin sosialistisissa maissa jominilaisen periaateajattelun omaksumista vaikeutti sen ”porvarillisuus”. Venäjällä oli kuitenkin Jominin itsensä vaikutuksesta tietty ”perintö” tässä kysymyksessä: Sitä edusti sittemmin ainakin Mihail Frunze. Fullerin tekstejä tutkittiin Neuvostoliitossa varsin tarkkaan. Hänellä saattaa olla vaikutuksensa siihen, että vuoden 1936 neuvostoliittolaisessa kenttäohjesäännössä käsiteltiin sodan periaatteita, vaikka yksiselitteistä luetteloa siihen ei sisällynytkään. Toisen maailmansodan aikana stalinilaiset ja leniniläiset ”pysyväisesti vaikuttavat tekijät” olivat keskeisiä neuvostoliittolaisessa doktriinissa. Sittemmin kehitys Neuvostoliitosakin on kulkenut kohti jominilais-fullerilais-”porvarillista” suuntausta.²⁵

Vaikka Mao Tse-tung ilmaisikin varauksellisen suhtautumisensa sodan periaatteisiin, hän itse kuitenkin kehitti kymmenen periaatteen luettelonsa.²⁶ Voi vain todeta senkin juurien olevan 1800-luvun jominilaisuudessa sisältäen mm. Jominin esittämän (vaikka ei hänen omansa) sodankäynnin johtavan periaatteen voimien keskittämistä.

Edellä luonnehdittu jominilaisperuinen sodankäyntiä ohjaavien ja siinä huomioidettavien periaatteiden omaksuminen vahvistaa käsitystä Jominista von Clausewitziin vähintään rinnastettavana sotahistorian tutkijana ja sotateoreetikkona. Vaikka periaateajattelua on pantu myös alunperin von Clausewitzin nimiin²⁷ Jomini unohtaen, Jominia kuitenkin on pidettävä tuon ajattelun varsinaisena ”primus motorina”. Von Clausewitzin ohella hänen ”vastavoimanaan” toimi nimenomaan vahva preussilainen pragmatismi. Se perustuu ajattelulle, että kukin sotatapahtuma oli omansa omine vaatimuksineen, joita ei voinut ”kiinnilyödyillä” periaateajatteluilla

hoitaa. Niissä maissa, Englannissa ja U.S.A:ssa, joissa jominilaisuus kaikkein voimakkaimmin omaksuttiin, asiaa selittänee myös se joustavuus, jolla preussilais-pohjaista ajattelua, case-tutkimuksia ja simulaatiota ympätettiin jominilaisuuteen. Näissä maissa vielä ydinaseaikakautena vahvistetuista virallisista periaateluetteloista voi päätellä tämän joustavuuden voiman. Onkin todettava, että Jominin ohella kaikki periaateajatteluun positiivisesti kantaa ottaneet merkittävät sotateoreetikot ovat korostaneet periaatteiden oikean käytäntöön soveltamisen merkitystä kuin ”piru raamattua lukemisen” sijasta.

Tällä pohjalla jominilaisuus tullee elämään edelleen sotateoreettisessa ajattelussa ja käytännön sotataidossa. Ydinaseaikakausi ei ole poistanut jominilaista peruseriaateajattelua vaikka luetteloiden sisältö, periaatteiden määrä ja järjestys ovat sitten Jominin muuttuneet ja vaihdelleet.

Jominin eräistä perusajatuksista ja niiden myöhemmistä vaikutuksista

Sotataittoa käsittelevässä kokoomateoksessaan ”Précis de l'Art de la Guerre” Jomini tarkasteli laaja-alaisesti mm. sotien syitä. Näitä samoja syitä esiintyy parhaillaankin maailmassa käytävissä sodissa. Jomini mainitsee sotien syinä oikeuksien ja etujen puolustamisen, voimatasapainon ylläpitämisen, poliittisten ja uskonnollisten näkemysten propagoimisen, niiden murskaamisen tai puolustamisen, valtion vaikutuksen lisäämisen ja valloittamismanian tyydyttämisen.²⁸ Eivätköhän tähän luetteloon mahdu kaikkien eri aikoina käytyjen sotien syyt? Erityisen vaikeina Jomini koki omakohtaisesti sodat, joihin kansa osallistui (Espanja, Venäjä). Tämän Jominin kokeman vaikeuden ovat sittemmin tunnetusti jakaneet 1930-luvun Espanja, Hitler erityisesti Venäjällä ja sittemmin mm. Vietnamissa ja Afganistanissa sotiin osallistuneet osapuolet. Saattaa olla, että Jomini ensimmäisenä käytti käsitettä ”poltettu maa”. Ainakin hän hyvin tunsi sen merkityksen sodankäynnissä.

Mielenkiintoinen on myös Jominin toteamus siitä, että pienikin valtio saattaa voimansa kooten menestyksellisesti puolustautua suurempaansa vastaan, asia, josta meilläkin on omakohtaisia kokemuksia.

Napoleonin sodat olivat alkua laajemmille totaalille sodille. Jomini oivalsi tämän seikan sekä sen, että sotien hävitysvoima oli kasvava nopeasti — ikäänkuin olisi aavistanut kehityksen vievän Hiroshimaan ja Nagasakiin, yleensä joukkotuhoaseiden aikakauteen. Hänellä olikin Leonardo da Vincin tyyppisiä tulevaisuuteen näkijän lahjoja. Jominissa lujatahtoiseen sotilaaseen yhdistyi syvällisesti ajatteleva humanisti. Hän toivoi sotien voimakasta rajoittamista ja kansainvälistä lainsäädäntöä niiden tuho vaikutusten rajoittamiseksi. Tähän lainsäädäntöön päästiin vasta seuraavan vuosisadan puolella. Toivon mukaan pian näemme sen vahvistumisen kauden. Totaalisen sodan tuleminen oivaltajana Jomini oli puolalaisen Ivan Blochin edeltäjä. Monien muiden ”isyyksiensä” ohella Jominia voidaan pitää parhaillaankin meneillään olevien aseidenriisuntaneuvottelujen eräänä henkisenä isänä. Tässä on yksi hänen suurista nykypäivään ulottuvista aatteellisista vaikutuksistaan.

Sotilaspolitiikkaa kuvatessaan ja tarkastellessaan Jomini luetteloi mm. niitä tekijöitä, joille tehokas armeija perustuu. Tällaisia tekijöitä ovat mm. hyvä rekrytointijärjestelmä, kunnollinen organisaatio ja reservijärjestelmä, hyvä aseistus, järkevä kuri- ja palkitsemisjärjestelmä, tarpeelliset aselajit, tehokkaat johtamis-

esikunta- ja koulutusjärjestelmät sekä hyvän sotilashengen ylläpitäminen kansan keskuudessa. Eivätköhän nämä kaikki ole varteenotettavia tekijöitä tämänkin päivän sotalaitosten perustana.

Jomini korostaa sitä, että armeijaan ei voi uhrata kaikkea kun yhteiskunnassa on muitakin tarpeita, mutta siitä on pidettävä huolta niin, että sotaan ei jouduta valmistautumattomina. Nämä ovat aivan kuin Mannerheimin huolia 1930-luvulta.

Kiinnittäessään huomiota esikunta- ja koulutusjärjestelmien tehokkuuteen Jomini vaikutti monille kielille käännettyjen teostensa välityksellä yhdessä preussilaisten oppien kanssa varsin ratkaisevasti nykyaikaisen esikunta- ja sotakoulujärjestelmän muotoutumiseen eri maissa. Tämä laaja-alainen ja syvälinen vaikutus tuntuu tänäkin päivänä vastaavissa järjestelmissä paljolti tiedostamattomana.

Teoksissaan Jomini halusi esiintyä nimenomaan opettajana. Siinä ominaisuudessa hän on onnistunut laajemmin ja kauaskantoisemmin kuin ehkä itse aavistikaan.

Sotilaspolitiikkaan liittyvän Jominin tarkastelun yhteydessä johtuu mieleen kuva hänestä myös geopolitiikan, geostrategian ja geotaktiikan kehittäjänä, vaikka hän ei näitä käsitteitä käyttänytkään eikä ilmeisesti edes tuntenut. Hän tajusi globaalisen sodan mahdollisuuden ja merien merkityksen sodankäynnin kokonaisuudessa. Hän arvioi, että tulevaisuuden sodissa pitkätkään etäisyydet eivät tulisi estämään laajakantoisia sotatoimia. Jominilla oli vahva vaikutus Alfred Thayer Mahaniin, jonka teokset ”The Influence of Sea Power upon History, 1660—1783” ja ”The Influence of Sea Power upon the French Revolution and Empire, 1793—1812”, (julk. 1890 ja 1892), ovat tänäkin päivänä vaikuttavia meristrategisia ja geopolitiittisia perusteoksia.

Mahanhan tunnetusti sovelsi Jominin ajatuksia mm. merien yleisestä strategisesta merkityksestä, voimien keskittämisestä, yhteyksien ylläpitämisestä ym. omissa teoksissaan. Mahania on joskus kutsuttu merisodan ”Clausewitziksi”. Lienee aiheellista tarkistaa tuota nimitystä ja kutsua häntä merisodan ”Jominiksi”, mikä antaisi myös Jominille hänelle ansiosta kuuluvaa yleistä arvoa Clausewitzin rinnalla tai jopa edellä.²⁹

Napoleonin suurten joukkojen käyttöön perustunut sodankäynti heijastuu myös Jominin strategiaa koskevassa määritelmässä. Sen mukaan strategia on taito käydä sotaa kartalla ja käsittää koko sota-äyttämön.³⁰ Sota-äyttämö sisälsi hänen mukaansa kaiken sen alueen (maa ja meri), jolla osapuolet saattavat hyökätä toistensa kimppuun, kuului tämä sitten niille itselleen, liittolaisille tai heikommille valtioille, jotka saatetaan vetää sotaan joko pelon tai etujen vuoksi.³¹ Tämä sanonnallisesti kömpelökö määritelmä vastaa kuitenkin sisällöllisesti maailmansotien aikuisia ja nykyisiä sota-äyttämökäsitteitä. Jominin strategian määritelmää täydentää konkreettisemmaksi ja von Clausewitzin vastaava määritelmää läheneväksi hänen toteamuksensa, että strategia määrittää sen, missä toimitaan, logistiikka saattaa joukot sinne ja suurtaktiikka (grand tactics) määrittää taistelutavan.³² Jominin voimien ratkaisevaan kohtaan keskittämisen periaate liittyy nimenomaan strategiaan, vaikka sitä voi soveltaa myös operaatiotaitoon ja taktiikkaan.

Jomini piti tärkeänä sotatoimiin liittyvien käsitteiden määrittämistä, jotta sotataidon teoria voisi kehittyä. Hän käytti mm. käsitteitä operaatiotukialue, tavoite, operaatorintama, strateginen rintama, operaatioalue ja -linja. Sisälinja etuineen oli hänelle hyvin keskeinen käsite. Paljon näissä on käyttökelpoista vielä nykyaikaisenkin käsitteistön pohjana. Jominia syytettiin paljon siitä, että hän käytti liikaa

geometrisia malleja, varsinkin erilaisia vaihtoehtoisia taistelumuotoja ja -järjestyksiä viivallisin muodoin kuvatessaan. Jomini itse torjui näitä syytöksiä sanoen kaavojaan vain sovellettaviksi runkoesimerkeiksi.

Jominin tekstissä kiintyy erityinen huomio hänen ylimenohyökkäystä koskeviin ohjeisiinsa, jotka ovat kuin nykyajan vastaavasta ohjesäännöstä otettuja. Ylimenohyökkäysten ohella häntä kiinnosti maihinnousuoperaatio. Jomini olikin pettynyt, kun Napoleon ei toteuttanut maihinnousuyritystä Englantiin, vaikka hän pitikin sitä alunperin mielettömänä. Sotateoreetikkona Jomini olisi halunnut nähdä sellaisen, vaikka tappiollisinkin operaation kulun!

Sotatoimissa Jominilla oli vahva usko hyökkäyksellisyyteen. Vihollista ei saanut jäädä odottamaan paikoilleen vaan oli oltava aktiivinen ja iskettävä vihollisen heikkoon kohtaan, oli se sitten rintamassa, sivustassa tai selustassa. Tässä suhteessa ei liene mikään muuttunut nykyaikaisen tekniikan hallitsemassa taistelunkuvassa.

Jomini ei hyväksynyt mittavien linnoitettujen asemien rakentamista. Ne olivat liikkuvassa sodankäynnissä hänen mukaansa vain turhan panttina ja sitoivat joukot pois aktiivisesta toiminnasta. Eivät olleet Maginot-linjan rakentajat riittävästi lukeneet kuulun sotateoreetikonsa oppeja seurauksena Ranskan armeijan jähmettyminen passiivisena odottamaan saksalaisten jominilaisenhenkistä salamasotaa.

Jominin elässä voitiin vielä vain aavistaa, mikä vaikutus sotatekniikan nopealla kehityksellä tulisi olemaan sodankäyntiin. Jomini oivalsi tulen ja liikkeen vuorovaikutuksen keskeisen merkityksen jo Napoleonin sodista saamansa kokemuksen perusteella. Ratsuväki edusti liikettä ja painopisteisiin keskitetty tykistö voimakasta tulelementtiä. Hän korosti rohkean sivustoihin liikaa huomiota kiinnittämättömän offensiivisuuden merkitystä. Näin lisättäköön hänen ansiolistaansa vielä salamasodan henkinen ”isä”, Fullerin, Guderianin ja Rommelin kaukainen hengenheimolainen. Väitetään, että Jomini olisi aavistanut myös panssarien tulon ja varsin pian hänen kuolemansa jälkeen saksalaiset rakensivatkin ensimmäiset kömpelöt panssariprototyypit, joita möivät Romaniaan. Salamasota-ajattelusta huolimatta Jomini piti jalkaväkeä taistelun ”kuningattarena”.

Jominin aikana oli tehty jo ilmapallo lentoja. Niistä hänen ajatuksensa kulki ilmatähystysmahdollisuuksien oivaltamiseen. Nykyaikaiseen tilannearviointiin sisältyvä vihollistilanne oli hänelle samoin kuin maastontuntemus erittäin tärkeä osa kokonaistilanteen arvioinnissa.

Niin oudolta kuin asia saattaakin tuntua, Jominilla voidaan katsoa olevan eräänlainen välillinen etäisvaikutuksensa nykyaikaiseen ilmasotaoppiinkin. Niin kaukonäköinen kuin hän olikin, tätä yhteyttä hänen oli luonnollisesti itsensä mahdoton tiedostaa. Kysymys juontuu hänen käsitteestään ’operaatiotukialue’ ja hänen sille antamastaan sisällöstä. Operaatiotukialueella hän tarkoitti sitä aluetta, johon sotavoima koottiin toimintaa varten, josta se sai tarvitsemansa täydennyksen ja huollon ja johon se saattoi vetäytyä sotaretken epäonnistuessa. Oli luonnollista, että tämä alue oli keskeinen vastapuolen strategian suunnittelun kohde. Laajentuneen totaalisen sodan kuvassa (sen Jomini myös näki), jossa kaikki ulottuvuudet ovat pidempiä ja laajempia, Jominin operaatiotukialue samaistuu paljolti kotirintamaan, mikäli siitäkään voidaan enää erikseen puhua. Italialaisen kenraalin Douhet’n toisessa maailmansodassa sovelletun opin mukaisesti sodankäynnissä oli ratkaisevaa ilmavoimien toiminnan keskittäminen varsinaisen rintaman takaisia vastustajan

sotatoimien ja tuotannon ylläpitämisen kannalta tärkeitä alueita vastaan. Näin siis douhetismin joku juuri ulottuu Jominiin saakka.

On syytä pysähtyä Jominin käsitteeseen 'logistiikka', jonka tavoite ja sisältö — vaikka termiä käytetäänkin — saattaa olla enemmän tai vähemmän epäselvä. Kuten edellä jo todettiin, sana tulee päämajoitustestarin ranskankielisestä nimityksestä 'major général des logis'. Napoleonin sotien vaikutuksesta logistiikan sisältö laajeni aiemmasta joukkojen marssien suuntaamisesta ja niiden majoittamisesta käsittämään kaikki ne keinot ja järjestelyt, joista muodostuvat strategiset ja taktilliset suunnitelmat. Pelkistetysti logistiikkaa oli Jominin käsityksen mukaan kaikki se moninainen toiminta, jonka tuloksena joukot olivat tarkoitettulla toiminta-alueella taktiikan jatkaessa siitä. Jomini kutsui logistiikkaa myös armeijoiden liikuttamisen käytännön taidoksi. Hän piti sitä jopa tieteenä, joka sisälsi kaiken mahdollisen sotilaallisen opin. Logistiikka liittyi keskeisesti kaikkeen siihen suunnitteluun, käskytykseen, valvontaan, huollosta, aselajien yhteistoiminnasta, tiedustelusta, salaamisesta ja suojaamisesta jne. huolehtimiseen, joka on nykyaikaisenkin armeijan ja eri yhtymien esikunnan keskeistä työtä. Hänen kahdeksantoista kohtaa käsittävä tähän asiaan liittyvä luettelonsa samoin kuin hänen yksityiskohtaisemmat esikunta-työskentelyn ohjeensa kelpaavat eräiden käsitteiden vanhentuneisuudesta huolimatta sisältönsä puolesta paljolti ohjeiksi tänäkin päivänä. Kun tähän Napoleonin aikana kehittyneeseen esikuntapalveluun³³ liitetään Preussissa tapahtunut vastaava voimakas kehitys, olikin esikuntatyöskentely 1. maailmansotaan mennessä saavuttanut johtavissa sotilasvaltioissa, nimenomaan Saksassa, erittäin korkeaksi katsottavan tason.

Niinkuin meikäläisessäkin johtamis- ja esikuntatyöskentelyohjesäännöstössä korostetaan, Jominille esikunta oli sotapäällikön, komentajan, työväline ja hänen tahtonsa suunnitelmien, käskyjen ja ohjeiden muodossa toteuttaja sekä valvoja. Sen tuli vapauttaa komentaja puntaroimaan suuria ratkaisuja.³⁴ Nykyaikaisen esikuntapäällikön "prototyypin" löydämme varsin selkeästi Napoleonin esikunnista ja Jominin opeista, vaikka kouliintuminen tuohon vaativaan tehtävään silloin vielä tapahtui enemmän kokemuksen ja oivalluksien kuin ohjatun koulutuksen kautta.

Sodankäyntiin vaikuttavien periaatteiden syntyyn ja muotoutumiseen vaikuttaneista tekijöistä

Ajattelevien sotateoreetikoiden, sotahistorian tutkijoiden ja sotapäälliköiden omakohtaisten pyrkimysten, analyysien ja oivallusten ohella lukuisat tekijät ovat sitten Jominin vaikuttaneet sodankäynnin periaatteiden muotoutumiseen.

1800-luku oli monien tieteiden voimakkaan kehityksen aikaa. Sitä edisti mm. Kepleristä ja Newtonista aiemmin vauhtia saanut luonnontieteiden kehitys. Tämä kehitys johti samanlaisiin pyrkimyksiin myös yhteiskuntatieteellis-humanistisessa laaja-alaisessa kentässä. Myös sotatieteet haluttiin määritellä tieteeksi siinä missä muutkin, vaikka ymmärrettiin vaikeudet luokitella ne luonnontieteiden tapaan eksaktiksi tieteiksi. Tämä pyrkimys johti muuttumattomien peruseriaatteiden etsimiseen myös sodankäynnin osalta. Kun sota katsottiin monipuoliseksi poliittis-sosiologisen-taloudellisen-tekniilliseksi ilmiöksi, katsottiin myös siihen kytkeytyvän tiettyä

säännönmukaisuuksia, jopa lainalaisuuksia. Tämän kehitysvaihtimen juuria voitaneen etsiä renessanssista ja valistuksen aikakaudesta tiivistyen se sitten 1800-luvulla ja myöhemmin mm. spenceriläisyyden vaikutuksesta.

Moninainen yhteiskunnallinen ja erityisesti teknillinen kehitys monimutkaistaesaan yhteiskunnan eri toimintoja, sotavoiman ylläpito ja käyttö mukaanlukien, ruokki osaltaan pysyvien totuuksien tarvetta kaiken moninaisuuden ja jopa arvaamattomuuden keskellä ja niiden vastapainoksi. Tämä kytkeytyy massa-armeijoiden muodostumisen ja hallitsemisen vastaavaan vaikutukseen.

Massa-armeijoiden synty ja hallitseminen suurissa sotaliikkeissä usein lyhyine koulutusaikoina kasvatettiin pyrkimystä luoda helposti muistettavia lyhyitä säännöstöjä niin johtajille, joukoille kuin rivimiehillekin. Periaatteet yhdistyivät luontevasti tähän pyrkimykseen samoin kuin ne monet iskulauseet ja -sanat, joita taisteluolosuhteet niiden moninaisuuden kiinteyttämiseksi ja hallitsemiseksi ovat synnyttäneet aivan viime aikojenkin sodissa.

Tiedollisesti ja taidollisesti kehittyvän upseerikunnan ammattilypeys edellytti osaltaan, että sen tutkimuksien ja toimintojen kohdealue, sota, saattoi olla oikean tieteellisen tutkimuksen kohdealue siinä kuin muutkin tapahtuma- ja toiminta-alueet. Tämä vaati sotatieteen (sotatieteiden) käsitteen ja sisällön hyväksymistä. Siitä seurasivat luonnostaan tiettyjen yleispätevien periaatteiden (invarianssien) vaatimus, etsiminen, hyväksyminen ja soveltaminen. Tämä kaikki oli sotateorian rungon muodostumista.

On esitetty väitteitä, että pitäytyminen joukkoon prinssiippiä kahlehtisi sotapäälliköiden ja komentajien luovuutta.³⁵ Luova ihminen osaa ymmärrettävästi soveltaa periaatteita edullisesti tai vaikkapa tilanteen edellyttäessä toimia niiden vastaisestikin. Vähemmän luovalle ja vähemmän mielikuvitusriikkaalle ne tarjoavat enemmän tai vähemmän turvallisen, koetun muistirungon toimintojen tueksi. Prinssiippien tulee olla ”palvelijoita” eikä ”isäntiä”. Ne eivät voine aina tuoda voittoa, mutta niiden laiminlyönti voi johtaa tappioon.

Sotahistorian tutkimus ja kaikki sotateoreettinen pohdiskelu edellyttävät ”työkaluja” siinä kuin muutkin tutkimusalat. Sodankäyntiin liittyvät periaatteet helpottavat sotahistorian tutkimusta yleensä ja varsinkin tapahtumien analysointia. Ne helpottavat ja jäntevöittävät aiheeseen liittyviä pohdiskeluja, keskusteluja ja väittelyitä. Fullerin v. 1926 ilmestynyt teos ”The Foundations of the Science of War” on selkeä esimerkki omaksuttujen periaatteiden (”Field Service Regulations” vuodelta 1920, kahdeksine virallisine prinssiippeineen) hedelmällisestä vaikutuksesta koko sotateorian kehitykseen. Näin tapahtui muuallakin kuin Englannissa, vaikka periaateajattelua ja jominilais-fullerilaisuutta ei esimerkiksi Ranskan ja Saksan tuon ajan eikä myöhempiinkään virallisiin sotilaallisiin doktriineihin kytkettykään. Fuller tosin itse antoi myöhemmin 1930-luvulla varsin paljon periksi antiprinssiippiajattelulle. Sotien aikana hän turhautuneena suri upseerien ajattelukyyn puutetta todeten, että eihän heitä ole siihen koulutettukaan! Hän kaipasi Jominin tapaan syvällistä paneutumista sotahistoriaan ja sotateorioihin sotilana menestymisen edellytyksenä. Tästä vaateesta ei ole syytä tinkiä tänäkään päivänä.

Sodankäynnin voimakas teknillistyminen 1800-luvulta lähtien on omalla tavallaan tuonut ”järjestystä” sotatoimiin ja kenties vaikuttanut voimasuhteiden ja tuloksien ennalta arvioimisen mahdollisuuksiin. Mikäli näin on, niin prinssiippiajattelun voidaan katsoa vahvistavan tällaisia arviointeja. Nykyajan hyvin moninainen kuva

kaivannee sen edes jonkinlaiseksi hallitsemiseksi tiettyjä periaatteita. Tämä näkemys selittänee osaltaan sitä, että jopa virallisia periaateiluitteita on laadittu ja vahvistettu ydinaseiden aikakautenakin.³⁶

Löysikö Jomini sodankäynnin "viisasten kiven"?

Edellä on pyritty hahmottamaan ja inventoimaan niitä vaikutuksia, joita Antoine-Henri Jominilla on ollut aikaansa ja myöhempään sotateoreettiseen ajatteluun. Hänen oppinsa tuntui varsin vahvana viime vuosisadalla, jolloin hänen teostaan "Précis de l'Art de la Guerre" käännettiin useille kielille. Syntyi jominilainen koulukunta, jolla oli Ranskan, Englannin ja USA:n lisäksi kannattajansa myös Preussi-Saksassa ja Venäjälläkin. Näyttää siltä, että tuolloin jominilaisuus oli sitä vaikeaselkoisempaa clausewitzilaisuutta laajemman ja syvällisemmän kiinnostuksen kohteena. Sitten Jominin oppien omaksumista on leimannut varsin vahva latenttisuus. Useat myöhemmät sotateoreetikot ovat niitä omaksuneet ja kehittäneet. Hänen sodankäyntiä ohjaavien periaatteiden filosofiansa on kestänyt ydinaseiden aikakaudenkin koetinkiven, vaikka itse periaateiluitteissa onkin tapahtunut muutoksia. Jominilaisuus elää mm. nykyaikaan vahvasti sidoksissa olevassa mahanilaisuudessa. Jopa douhetismilla on siinä juuriaan. Kaikkein konkreettisimmin Jominin oppien ajattomuus on näkynyt niissä ohjesäännöissä, joissa tietty määrä sodankäyntiä ohjaavia periaatteita on hyväksytty virallisiksi. Tämä omaksuminen on ollut aaltoilevaa. Erityisesti on mielenkiintoista todeta kummankin maailmansodan vahvistaneen tätä periaateajattelua, ensisijaisesti USA:ssa ja Englannissa. Ydinaseaikakausi aiheutti ymmärrettävästi sotaopillisia kriisejä ja doktriinien tarkistustarpeita,³⁷ mutta ajan vaatimusten tuomista muutoksista huolimatta jominilainen periaateajattelu tuuntuu säilyneen useiden maiden doktriineissa. Ydinaseiden aikakauden jominilaisen johtavan peruseriaateen, voimien ratkaisukohtaan keskittämisen rinnalle on tärkeänä periaateena tullut hajauttaminen. On koottu periaateiluitteita erikseen ydinsotaa ja erikseen tavanomaista sodankäyntiä varten, mutta myös molempia koskevia luetteita on laadittu.

Sotien antamien kokemusten lisäksi lukuisat yhteiskunnalliset, tieteelliset ja teknilliset, jopa uskonnolliset tekijät ovat sitten Jominin edustaman klassillisen koulukunnan synnyn edesauttaneet hänen edustamansa — mutta ei alullepanemansa — sodankäynnin periaateajattelun säilymistä nykypäivään. Jominilaisuuden vasta-voimana on ensisijaisesti ollut preussilais-saksalaisperäinen pragmatismi. Olemme myös voineet todeta näitä ajattelutapoja yhteen sovittaneen oppisuunnan muodostumisen.

Jominia ja koko klassillista sotateoriaa koskeva tarkastelu muodostaa perustan sotatieteiden olemassaololle tieteinä tieteiden joukossa. Jominin opit ja niiden säilyvyys nykyaikaan saakka vahvistavat osaltaan sotatieteiden asemaa, merkitystä ja sisältöä.³⁸

Sotien varhaiset, pelkistetyt muodot ovat arvostettujen sotateoreetikkojen mielestä jo olleet omiaan auttamaan "totuuksien" etsimisessä sitten mm. Napoleonin sotien monimutkaistuneiden muotojen laajoista "kameleonttikuvioista". On ollut sodankäynnin "alkemistejä", jotka ovat deduktion ja kokemusten avulla

sotia ja taisteluita analysoimalla pyrkineet löytämään sodankäynnin ”viisastenkiiven”.³⁹ Vaikka Jominikaan ei ehjää sellaista löytänyt, hän kuitenkin löysi varsin monta tuon kiven palasta sikäli kuin katsomme eräiden hänen oppiansa ja ajatustensa puoletoistavuosisataisen pysyvyyden asian vakuudeksi.

LÄHDEVIITTEET

1. Sun Tsu vaikutti puoli vuosituhatta e.Kr. Hänen kirjansensa ”Sotataito” on tänäkin päivänä yllättävän ajattomalta tuntuvaa luettavaa. Vaikka hän esittikin sodankäyntiin vaikuttavia tekijöitä, häntä pidetään enemmän pragmaattisen (tilannekohtaisten ratkaisujen kannattajien) koulukunnan kuin muuttumattomia periaatteita kannattavan oppisuunnan kantaisänä.
2. J. D. Hittle, *Jomini's Art of War*, Harrisburg, Pa. Neljäs painos 1965, 161 s., s. 2.
3. Tämä Jominin pääteokseksi katsottava julkaisu ilmestyi Pariisissa kaksiosaisena vuosina 1837—38. Jo vuonna 1839 se sai saksalaisen käännöksen ”Das Wesen der Kriegskunst” ’Sotataidon olemus’, Leipzig, 270 s., kääntäjänä kapteeni v. Bilderling. Sittemmin teos on käännetty useille kielille, mutta ei ole toisen maailmansodan jälkeen joutunut sellaisen uusmielenkiinnon kohteeksi kuin v. Clausewitzin ”Vom Kriege”.
4. Jominin unohtamista pahoittelee täysin oikeutetusti mm. Werner Hirzel artikkelissaan ”Antoine-Henri Jomini 1779—1869”, *Allgemeine Schweizerische Militärzeitschrift* nr. 6/1981, s. 357—362.
5. Hittle, mts. 34.
6. John Shy, Jomini. Artikkelit Peter Paretin toimittamassa teoksessa ”Makers of Modern Strategy”, Oxford, 1986, 941 s., s. 155—157. Napoleonin Jominin ärhäkkyyks vaivasi, mutta hän katsoi älyn ja temperamentin kuuluvan yhteen. Hän piti esikuntapäällikkönsä, marsalkka Berthierin ja Jominin keskinäistä eripuraisuutta hintana, joka oli maksettava näiden miesten hyvistä ominaisuuksista.
7. Jominilaisessa hengessä sotamarsalkka Montgomery johti pitkälti toistasataa vuotta myöhemmin Napoleonin Venäjän katastrofista erityisen Venäjänprinsiipin: ”Mielestäni yksi sodan perussäännöistä on: älä marssi Moskovaan”, todeten Hitlerin toimineen vastoin tätä sääntöä. Montgomery, *Sodankäynti* kautta aikojen, Porvoo-Helsinki 1973, 590 s., s. 365.
8. Hirzel, mas. 358.
9. Napoleonin on sanonut Jominista: ”Kunpa hän olisi ollut vähemmän tulinen, hän olisi tänään Ranskan marsalkka”. Hirzel, mas. 362.
10. Ks. esim. Paul von Gerich, *Lärobok i Taktik*, Helsinki 1922, 556 s.; sivulla 210 Gerich kirjoitti aidon jominilaisesti: ”Sodan pääperiaatteet ovat säilyneet muuttumattomina kaikkina historian kautena riippumatta aseistuksesta, taistelutavasta ja maastosta. Nämä aidot periaatteet tai taistelulait muodostavat jatkuvasti jokaisen taistelun perusteet riippumatta siitä leimasta, jonka keksinnöt, teollisuus jne. ovat painaneet nykyiseen taistelutapaan”.
11. Ks. von Bilderling, mts. 132—133.
12. Hittle, mts. 43.
13. Albrecht von Boguslawski, *Abriss der Kriegskunst*, Berlin 1881, 398 s., Jominin teoksen ”Précis de l'Art de la Guerre” saksannos, s. 385.
14. John J. Alger, *The Quest for Victory*, Westport, U.S.A.—London, 1982, 319 s., s. 189—190.
15. O. S. Jahnukainen, *Sotataidon historia IV*, Helsinki 1953, 305 s., s. 210—211.
16. Alger, mts. 199.
17. Alger, mts. 36.
18. Alger, mts. 22—23.
19. Alger, mts. 69.
20. Näitä kysymyksiä MacDougall pohti mm. teoksessaan ”The Theory of War, Illustrated by Numerous Examples from Military History”. Kts. Alger, mts. 39—40.
21. Iso-Britannian sotaministeriö, *Field Service Regulations*, osa II, s. 14—15. Kts. Alger, mts. 122 ja 240—241.
22. Tämä ensimmäinen ydinaseiden aikakauden virallinen prinssiipiluetelo on seuraava: Ilmavoima. Hallinto. Aloite. Moraali. Yllätys. Keskittäminen. Yhteistoiminta. Yksinkertaisuus. Kts. Alger, mts. 151—152 ja 253. Kts. myös Montgomery, *Sodankäynti* kautta aikojen, Porvoo—Helsinki 1973, 590 s., luku ”Johtajuus”. Montgomery oli tutkinut von Clausewitzin ja Jominin teoksia. Heidän edelleen sotateoreetikona hän kuitenkin asetti maanmiehensä Liddel Hartin. Mts. 20—21.

23. Alger, mts. 87—88.
24. Alger, mts. 161—169 ja 268—270.
25. Tätä suuntausta edustaa vahvasti Frunzen Akatemian opettaja Vasili Savkin. Hänen kirjansa "Operaatiotaidon ja taktiikan periaatteet" sisältää seitsemän varsin jominilaisenhenkistä periaatetta. Neuvostoliittolaisesta doktriinista, ks. esim. Raimond L. Garthoff, "Soviet Doctrine on the Decisive Factors in Modern War", *Military Review* 39/1959.
26. Kts. esim. Kenmin Ho, "Mao's 10 Principles of War", *Military Review* 47/1967, s. 96—98.
27. Tämä käsitys perustuu siihen luetteloon, jonka von Clausewitz sisällytti Preussin kruununprinssiä varten laatimiinsa luentoihin. Tosin sisältäähän "Vom Kriege" myös periaatteita vaikkakaan ei tiiviiden luetteloiden muodossa.
28. Hittle, mts. 45—52.
29. Vahvoja jominilaisuuden jälkiä on havaittavissa myös Neuvostoliittolaisen amiraalin Gorshkovin meristrategisessa kirjoitussarjassa.
30. Jominin strategiaa koskeva täydentävä määritelmä: "Strategia on taito suunnata huomattavin osa armeijan taisteluvoimista sotanäyttämön tai operaatioalueen tärkeimpään kohtaan. Taktiikka on taitoa käyttää voimia tuossa kohdassa." Von Bilderlingin saksannos Jominin teoksesta "Précis de l'Art de la Guerre", s. 226—227. Nämä määritelmät ovat varsin lähellä von Clausewitzin vastaavia.
31. Hittle, mts. 70; Von Bilderling, mts. 140 ja von Boguslawski, mts. 79—80.
32. Jomini jakaa sotataidon viiteen päähaaraan: Strategiaan, suurtaktiikkaan, logistiikkaan, pikkutaktiikkaan ja insinööritaitoon, joista hän teoksessaan käsittelee lähinnä kolmea ensimmäistä. Von Bilderlingin saksannos "Das Wesen der Kriegskunst" Jominin pääteoksesta "Précis de l'Art de la Guerre", Leipzig, 1839, 270 s., s. 124. Ks. myös von Boguslawskin käännös "Abriss der Kriegskunst", Berlin 1888, 398 s., s. 70.
33. Sen vahvana miehenä voitaneen pitää Jominin "vihamiestä", Suuren Armeijan esikuntapäällikköä Alexander Berthierä. Jomini puolestaan rakensi omiin tutkimuksiinsa ja sotakokemuksiinsa perustuvan esikuntapalvelun säännöstön. Napoleonilaisen esikuntapalvelun juuret puolestaan ulottuvat vaikkapa Kustaa II Aadolfin johtamisen organisointitapaan.
34. Ks. lähemmin Jominin pääteoksen "Précis de l'Art de la Guerre" VI luku, joka käsittelee logistiikkaa ja sisältää esikuntatyöskentelyn ohjeet. Esim. von Bilderlingin saksannos vuodelta 1839, "Das Wesen der Kriegskunst", s. 112—152.
35. Jomini käytti tunnetusti sotataidon käsitettä sotatieteen sijasta. Kuitenkin hänen periaatejattelunsa puhuu sotatieteen käsitteen ja tajuamisen puolesta; käyttihän hän mm. logistiikasta "tiede"-nimitystä. Vrt. myös esim. Englannissa ensimmäiseen maailmansotaan mennessä havaittu pedanttisuus ja päänäpöntäminen luovan asioihin paneutumisen ehkäisijänä sotakouluissa.
36. Tarkoittaa Englannin vuoden 1945 ja U.S.A:n vuosien 1949 ja 1978 luetteloita.
37. John G. Hines, Phillip A. Petersen ja Notra Trulock III ovat todenneet, että uuden ydinsodan doktriinin hyväksyminen Neuvostoliitossa 1960-luvun alussa aiheutti luopumisen useista traditionaalisista sodankäynnin periaatteista, kuten voiman taloudellinen käyttö ja voimien keskittäminen ratkaisukohtaan. Ks. Artikkelit "Soviet Military Theory from 1945—2000: Implications for NATO. The Washington Quarterly, Fall 1986, s. 120. Laajemman sodankäyntiopin tultua hyväksytyksi on ymmärrettävästi myös vanha periaateajattelu palautunut neuvostoliittolaiseen sotateoriaan.
38. Kaikki kuuluisat sotateoreetikot eivät ole välttämättä hyväksyneet sotatieteiden käsitettä ja olemassaoloa. Näistä vastustajista mainittakoon Erich Ludendorff, joka teoksessaan "Der totale Krieg", München 1935, heitti klassillisen sotateorian "an den Häufen". Myös Liddell Hart kirjoitti vuonna 1954, että sotataito sellaisena, miten se oli kehittynyt Napoleonin ja von Clausewitzin aikoina ja jollaisena sitä oli sittemmin harjoitettu, kuului menneisyyteen. Jo 1930-luvulla hän ilmaisi epäilevän kantansa koko sotatieteen ilmiösuun.
39. Matti Lappalainen, Onko sotateorialla invarianssinsa — klassillisista sotateorioista, niiden arvosta ja vaikutuksista ydinaseiden aikakautena. Professori Matti Lauerman 60-vuotisjuhlakirja, Turun historiallinen arkisto 38, s. 2—33.